

УДК 94:323.5(477.43)»15/17»

Едуард Зваричук, Денис Зваричук, Сергій Маланчук

**СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ
У 30-ТІ РР. XV – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.**

У статті проаналізовано соціальну структуру населення Західного Поділля в період від переходу подільського краю під владу Польщі (30-і рр. XV ст.) – до початку Української національної революції під проводом Б. Хмельницького. Визначено те, що 30-і рр. XV – перша половина XVII ст. стали періодом посилення процесів урбанізації в подільському краї, адже зазначений період приніс низку змін в соціальній структурі регіону та кількісному складі населення. Разом з цим, наголошено на тому що, розвиток міст та містечок Західного Поділля у XV–XVII ст. в економічному відношенні досяг такого рівня, якому відповідала певна соціальна структура міського населення. Таким чином, з одного боку, відбувався процес формування консолідації стану патриційів, а з іншого – пролетаризації плебейських мас. У цьому відношенні міста Західного Поділля не поступалися іншим містам Правобережної України, а також багатьом європейським.

Ключові слова: соціальна структура, містечко, урбанізація, міграція, населення.

Актуальність обраної теми визначається тим, що 30-і рр. XV – перша половина XVII ст. стали якісно новим етапом в урбанізації подільського краю, адже зазначений період приніс низку змін в соціальній структурі регіону та кількісному складі населення.

Мета дослідження полягає у вивченні та дослідженні основних тенденції розвитку та змін, що відбулися в соціальній структурі населення Західного Поділля у 30-і рр. XV – першій половині XVII ст., після поширення на цих землях польського адміністративно-правового устрою.

Відповідно до мети дослідження, слід розв'язати наступні завдання: визначити джерела поповнення населення міст та містечок Західного Поділля; охарактеризувати основні групи міського населення; окреслити соціальні межі між різними групами міських жителів в зазначений час.

Окремі аспекти досліджуваної проблематики відображені у відповідному історіографічному та джерельному матеріалі. Джерельна база дослідження здебільшого міститься в матеріалах, зібраних в Архіві Південно-Західної Росії. Разом з цим, окремі аспекти досліджуваної теми знайшли своє висвітлення у працях М. Петрова, І. Рибак, О. Компана, Е. Сицінського, В. Гульдмана, М. Крикуна, які, на жаль, не відтворюють усієї складності видозмін у соціальній структурі Подільського краю у досліджуваній нами період.

Відзначимо, що період XV–XVII ст. в історії України відзначається швидким зростанням кількості міст і містечок та густоти населення у них [1, с. 19]. Наприклад, якщо в 1583 р. у Подільському воєводстві нараховувалося 66 населених пунктів міського типу, то у 1629 р. – 111. Яскравим прикладом сказаного може слугувати містечко Зіньків. Зокрема, згідно із люстрацією 1570 р., у ньому нараховувалося 275 будинків, а вже на 1629 р. – 831 [2, с. 57–58]. Міське населення на досліджуваній нами території становило 34,4 %, а кількість міщан в Подільському воєводстві у першій половині XVII ст. складала близько 96 тис. осіб [3, с. 62].

Відомо, що населення України, зокрема Поділля, збільшувалося за рахунок трьох основних джерел: притоку переселенців та феодално залежних селян-втікачів, а також природного приросту. Однак, природній приріст населення внаслідок частих набігів татар, епідемій, голоду, пожеж, інших стихійних лих не відігравав вирішальної ролі у збільшенні чисельності міських жителів. Зокрема, після перетворення в 1475 р. Кримського ханства у васала Османської імперії розпочалася активізація вторгнень татарських орд на українські землі. Від 1479 р., коли кримський хан Менглі-Грей спустошив Поділля, такі напади відбувалися надзвичайно часто: у 1489, 1493, 1502–1503, 1575, 1577, 1593, 1595, 1615, 1617, 1618, 1624 рр. [4, с. 100; 5, с. 102–103; 6, с. 15; 7, с. 24]. Таким чином, територія Поділля упродовж другої половини XVI – першої половини XVII ст. зазнавала постійних руйнівних нападів татарської орди. Як наслідок, за підрахунками дослідників, на землях, що піддавалися нападам, селянська хата не стояла довше 10 років.

Однією із причин таких частих нападів було те, що татари на Поділлі у зазначений період не зустрічали опору з боку польських військ, оскільки їх тут майже не було. Військові здебільшого розташовувалися у фортеці Кам'янця-Подільського та м. Бар, яке тоді образно називали містом, що дивилося на чотири татарські шляхи [6, с. 294].

Разом з цим, особливе місце в боротьбі із татарськими навалами відіграло містечко Зіньків зі своїми укріпленнями. Татари, користуючись відсутністю лінії із оборонних замків, проникали бічною лінією Кучманського шляху, що йшов від Бару через село Гармаки – до Зінькова [8, с. 253].

Документи засвідчують, що у 1457 р. у боях загинув староста Зінькова, а в 1516 р. польське військо під командуванням Якова Сецигновського розбило татар під містом [9, с. 319–320]. У 1524 р. татарська орда напала на Зіньків, спалила його, але взяти замок, де населення знаходило свій захист від ворога, так і не змогла [10, с. 22–23].

Надзвичайно спустошливі напади татар на Поділля відбувалися упродовж 1615–1618 рр. Особливу активність у них проявляли татари з Добруджі, очолювані Кантемиром. У 1618 р. недалеко від Оринина відбувся бій між Кантемиром та польськими підрозділами Т. Замойського, який завершився поразкою поляків [11, с. 64].

У таких умовах відновлення господарства та зростання населення міст проходили передусім, за рахунок переселенців та поповнення міщанського стану селянами-втікачами. Зацікавлені у збільшенні населення, власники міст не видавали зайшлих осіб, а навпаки, надавали їм різноманітні привілеї. Так, у 1551 р. власники м. Сатанова видали привілей, який звільняв нових поселенців на 8 років від сплати податків [12, с. 53]. У містечку Бар міщани були звільнені від сплати усіх податків: ті, хто вперше прибув – на 12, а ті, хто повернувся – на 6 років [14, с. 131]. У місті Летичів, після татарського спустошення, в 1558 р. знову осіло 156 втікачів-переселенців [15, с. 64]. У цьому ж населеному пункті у 1571 р. налічувалося 174 хати. На 1623 р., згідно із даними М. Крикуна, їх число зросло до 260. На початку 80-х рр. XVI ст. за рахунок прибулих селян в кількості 260 осіб також зростає і населення Шаргорода [16, с. 115,120]. Через те, що новим поселенцям давали чималі пільги, кількість втікачів щороку збільшувалася. Зокрема, документи засвідчують, що у 1524 р. селяни з с. Голосків, поблизу м. Кам'янця-Подільського, втекли до м. Городок [12, с.52].

Масові втечі селян до міст викликали у землевласників обурення. Вони, намагаючись повернути втікачів, подавали до судів звернення щодо примусового повернення селян. Напередодні національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького, процеси про селян-утікачів стають загальною юридичною практикою. Судові справи затягувалися на роки. Зокрема, біля 10 років вівся розгляд справи із приводу втечі селян зі шляхетського маєтку Кобильні до містечка Городок. Процес припинено із-за смерті позивача. [13, с. 132]. Складність розгляду судових справ полягала у тому, що позивач повинен був довести, що втікачі знаходяться саме у вказаному місті. Тоді як відповідач здебільшого залишався «німим» учасником процесу, чекаючи на переконливі докази або на представлення в суді втікачів, що було практично неможливо. Власники міст, приймаючи селян-втікачів, обіцяли останнім не тільки звільнення від панщини на декілька років, а й захист від судових рішень щодо їх повернення попереднім власникам.

Ще однією особливістю цих справ було те, що період пізнього середньовіччя та раннього Нового часу основним джерелом за рахунок якого поповнювалося міське населення було селянство, держава, виходячи із інтересів правлячого класу, намагалася згладжувати «переходи» залежного селянства до міст. Про це, зокрема, свідчить судовий позов від 31 травня 1521 р. шляхтянки з Деражні до власника Зінькова з приводу втікачів, які «стали на ґрунт» у місті. Позов не розглянуто належним чином [10, с. 23–24].

Вплив товарно-грошових відносин на економічне життя міст та містечок України призводив до поглиблення соціальної диференціації міщанства, посиленню його поляризації на багатих і бідних. Дослідники середньовічного західноєвропейського міста вказують на три основних групи його жителів: патриціат, бюргерство і плебс [17, с. 27]. При цьому необхідно відмітити, що подібна соціальна структура населення найбільш рельєфно виступала в економічно розвинутих великих та середніх містах.

На верхівці соціальної структури в українських містах знаходилася порівняно не багаточисленна, але найбагатша купецька верхівка, заможні магістратські урядовці, у числі яких цехмістри, війти, бурмістри. Частина міського населення відносилася до поспільства – середнього прошарку міщан, які користувалися міським правом – середні та дрібні торгівці, ремісники, особи, які займалися промислами і сільським господарством. Значну групу населення міст складала біднота, плебс [17, с. 28]. Візьмемо для прикладу місто Кам'янець-Подільський. Тут упродовж XV–XVII ст. сформувалося три соціальні групи населення: 1) міська верхівка, аналогічна західноєвропейському патриціату; 2) міське поспільство, яке становило основну частину міського населення. Його ядром були ремісники та купці; 3) міські низи – плебс, найбідніша і майже безправна частина міського населення [18, с. 73].

Міська верхівка – патриціат у XV–XVII ст. захопила в Кам'янці-Подільському керівні позиції, а члени міських урядів формувалися переважно із її середовища. Серед них – війт, лавники, багаті купці, лихварі, найбагатші ремісники тощо. Враховуючи те, що управління в Кам'янці-Подільському упродовж XV–XVII ст. було двоцентровим тому до міського патриціату можемо віднести і

представників замкового управління. Серед них – староста замку, підстароста, воєвода, чашник, хорунжий, каштелян, ловчий, міський писар, замковий суддя, скарбник, тощо. [19, с. 56–129]

Незважаючи на свою малочисленність, вже із середини XV ст., вони підпорядкували собі все міське управління. Це явище було характерним для всіх трьох магістратів: українського, польського і вірменського та замкової адміністрації. У руках патриціату знаходилася адміністративно-судова влада, все міське, замкове та старостинське господарство, а міські і старостинські прибутки досить часто використовувалися ними у власних інтересах. Зокрема, вірменський війт Юрко, який у другій половині XVI ст. неодноразово обирався на цю посаду, належав до найбагатших купців міста, що торгували дорогими тканинами. На посаді вірменського війта Юрка зустрічаємо у 1559, 1560 та у 1561 рр. Наступні 1563–1566 рр. його ім'я виступає у числі старшин – членів магістрату. Актіві документи вірменського магістрату за 1566 р. подають Юрка знову на посаді війта [20, с. 77, 231, 245, 309, 320, 322, 326].

Представники міської адміністрації (війт, писар, цехмістри) проживали у центральних кварталах міста і завжди були заможними. Їх соціальне та матеріальне становище постійно підтримувала держава в особі королів. Відомим є той факт, що 23 березня 1658 р. король Ян Казимир, за заслуги кам'янець-подільських вірмен перед державою, спеціальною грамотою подарував декілька хуторів вірменському війту Кам'янця-Подільського та членам магістрату, дозволив їм збудувати готель, виготовляти напої [21, с. 183].

Представники міської адміністрації намагалися вибирати до міських органів управління своїх родичів, а самі після не переобрання на посади, очолювали цехи ремісників, або купців. Для прикладу можна назвати імена вірменських війтів Бедроса та Кіркора, які наприкінці XVI ст. очолювали вірменський магістрат, а на початку XVII ст. очолювали вірменський цех різників [22, с. 95].

До міської верхівки належало й заможне духовенство, що групувалося навколо основних храмів громад. Католицьке – у кафедральному храмі св. Петра і Павла, православне вірменське – у храмі св. Миколи і православне українське – у храмі св. Трійці та Іоана Предтечі. Звертаючись до актових книг Кам'янець-Подільського вірменського війтівського суду зазначимо, що 3 липня 1609 р. у книзі записано заповіт вірменського єпископа Міхна. Оперуючи значною кількістю грошей та нерухомим майном, єпископ написав наступний заповіт. «Ечміадзінському патріархату хай буде віддано 100 флоринів. На дві вірменські церкви в Кам'янці, св. Богородиці і св. Нікола, хай буде віддано 100 флоринів. Місцевому вірменському архієпископові, котрий тоді буде, хай буде віддано 20 флоринів. Моєму духовному отцеві 10 флоринів. Решті вірменських священиків, що служать у вірменських церквах, усім хай буде віддано 40 флоринів. Дияконам, що тоді будуть, усім 10 флоринів. Дзвонарям обох церков 4 флорини. На приміську церкву та на юначу казну 10 флоринів. Також записую на вірменську церкву у Львові 50 флоринів, на монастирську церкву 30 флоринів, на церкву св. Хреста 10 флоринів, міським священикам 30 флоринів, монастирським ченцям 20 флоринів, на монастирську ризницю 5 флоринів, на міську ризницю 10 флоринів. Також записую на вірменські церкви в Замості, Києві, Луцьку – кожній церкві хай буде віддано по 10 флоринів, священикам цих же церков хай буде віддано по 5 флоринів. Також записав на польські костели в Кам'янці – на парафіяльний костел 20 флоринів, канонікам 15 флоринів, вікаріям 15 флоринів, на костел св. Катерини та на шпиталь 30 флоринів – по 15 флоринів, на костел св. Миколая, а також усім законникам – хай буде віддано всім 30 флоринів. Також записав на українські церкви в Кам'янці, в яких правиться служба божа, хай буде віддано на всі 50 флоринів, тогочасному намісникові цих церков хай буде віддано 5 флоринів, решті священиків 20 флоринів, на всіх порівну, на шпиталі цієї нації хай буде віддано 15 флоринів» [22, с. 80–81]. Загалом, сума заповіту єпископа Міхна досягала майже 2700 флоринів.

Як вже зазначалося, до особливо заможних представників замкового управління відносилися – староста, підстароста, каштелян (відповідав за замкові укріплення), скарбник, бургграфій (управитель замку, який відав його військовими справами та старостинськими маєтностями), ключник тощо. Зокрема, староста Матвій Влодек, був одним із найбагатших магнатів Поділля, на 60-і рр. XVI ст. у його володіннях зосереджувалося 12 латифундій в межах Поділля й Галичини [23, с. 19–20].

Наступну соціальну групу жителів Кам'янця-Подільського у XV–XVII ст. формували його середні верстви. Це незаможні купці, ремісники, власники крамниць, лавок, мешканці які прийняли міське право, власники млинів, середнє духовенство тощо. Згідно із тодішньою термінологією, усі вони відносилися до міського поспільства (у німецьких містах цей стан називався «бюргерами»). Ця категорія виступала захисником інтересів середнього та нижнього міських станів, намагалася контролювати міське управління, добивалася участі в законодавчій владі, здійснювати контроль над міськими прибутками, ремеслом та торгівлею, витратами щодо зведення й реконструкції

міських укріплень. Зазвичай, ця категорія володіла власним будинком, при якому досить часто був сад і город [24, с. 166].

Документи засвідчують, що в місті у 1566 р. було 29 крамарів з крамницями і 9 різників з лавками. Незважаючи на те, що кожен власник крамниці платив річний чинш по 30 грошей, а також маючи земельні володіння у передмістях та в околицях Кам'янця-Подільського, їх прибутки давали достатньо засобів для матеріального забезпечення сім'ї. Аналогічний приклад можна привести щодо кам'янець-подільських різників, серед яких люстрація 1565 р. зафіксувала Леска Різника. Володіючи різницькою лавкою, він платив від неї річний чинш по 4 злотих (далі – зл.), а від землеволодіння (половина лану = 10 га) – в середньому 1,25 зл. Володіючи нерухомим майном у місті та займаючись виробничою діяльністю, ця група міщан несла основний тягар міських повинностей й податків, а також виплачувала різні грошові збори, якими обкладалося міське населення [25, с. 185–188].

Найбіднішу частину міського населення становили слуги, поденники, наймити, селяни, холопи, які в соціальному відношенні виступали переважно як безправна частина міського населення. Про цю категорію кам'янець-подільського населення найбільше відомостей подають магістратські записи. Звертаючись до актових книг вірменського магістрату за 1579 р. зауважимо, що 6 листопада до вірменського суду звернулася наймичка Ганна зі скаргою на роботодавця, вірменина Нурсеса. Вона повідомила, що найнялася до Нурсеса на один рік. Однак, служба їй не сподобалася і вона пішла від Нурсеса достроково. Оскільки господар не повертав їй власні речі, вона звернулася до суду. Суд зобов'язав Нурсеса повернути речі наймички. У свою чергу Нурсес повідомив суду, що й Ганна повинна повернути його речі: один фартух і одну тасьму. Нурсес речі Ганні повернув, а за свої – повинен був звернутися із апеляцією до українського магістрату [26, с. 34–35]. Такі випадки були непоодинокі, адже така соціальна категорія населення, як міська біднота, залишалася характерною для всіх трьох громад міста, у тому числі й для української. Наприклад, Іван Кравець зі своєю дружиною Гаскою у 1581 р. позивалися до суду на Йованеса, сина Гогоса. Вони повідомляли, що найнялася на службу до нього на 4 роки. Минуло півтора роки, але далі служити в Йованеса дружина відмовляється, оскільки він та його сім'я ображають її та б'ють. У зв'язку з цим Гаска вимагала від суду допомогти забрати свої речі, без виплати платні [22, с. 38].

Представників найнижчої категорії кам'янець-подільського населення зустрічаємо також в замку та у замковому фільварку. Люстрація Кам'янецького староства 1566 р. містить відомості про фільваркову челядь, до якої відносилися двірники, пастух, свинар, кухарки, пасічник, вівчарі тощо. Крім неї функціонування Кам'янець-Подільського замку у XVI ст. забезпечувала чимала кількість замкових слуг. Вказане джерело називає їх у кількості 38 осіб. Однак, 38 слуг виступали не просто як особи, а як люди певних професій, а саме – побережники, огорожувальники, мірник, кухар, пекар, тесля, пивовар, тягнивода, водовоз, коваль, вартові, охоронці, м'ясники, слюсар, мисливець. Як в місті, так і в замку, писемні джерела XVI ст. дають можливість простежити соціальну диференціацію між патриціями та слугами через призму їх службових обов'язків. Зокрема, якщо підстарості за рік платили 54 флорини, то теслі – 8 злотих, а також 5 аршинів вроцлавського сукна та кожух. Утримання тягнивода замку обходилося старості у 7 флоринів і 8 грошей. Таку ж суму виділяв староста для утримання слюсаря та мисливця [25, с. 200–201].

Таким чином, розвиток міст та містечок Західного Поділля у XV–XVII ст. в економічному відношенні досяг такого рівня, якому відповідала певна соціальна структура міського населення. З одного боку, відбувався процес формування консолідації стану патрициїв, а з іншого – пролетаризації плебейських мас. У цьому відношенні міста Західного Поділля не поступалися іншим містам Правобережної України, а також багатьом європейським.

Список використаних джерел

1. Внешняя историческая судьба населения Южной Руси 1471–1569 г. // Архив Юго-Западной Руси. Ч. VII. Т. 2. К., 1890. С. 19.
2. Петров М. Городок: сторінки історії кінця XV–XVII ст. // Городоччина: минуле і сучасність у контексті історії Поділля. Науковий збірник. Городок, 1994. С. 57–58.
3. Станіславський В. Міста і містечка Поділля як центри торгівлі в XVI–XVII століттях // Тези доповідей VIII Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 1990. С. 62.
4. Панашенко В. Боротьба проти турецько-татарських нападів на Поділля (кінець XV–XVI ст.) // Тези доповідей V-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 1980. С. 100.
5. Крот В., Рашба Н. Боротьба населення України проти турецько-кримських завойовників наприкінці XV – в першій половині XVI ст. // Український історичний журнал. 1983. № 5. С. 102–103.
6. Бойко І. Д. Селянство України в другій половині XVI – першій половині XVII ст. К., 1963. С. 15.
7. Сецинский Е. Город Каменец-Подольский. Историческое описание. К., 1895. С. 24.
8. Архив Юго-Западной Руси. Ч. VIII. Т. 1. С. 253.
9. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Вып. IX. Каменец-Подольский, 1901. С. 319.
10. Рибак І. Зінків в історії Поділля. Кам'янець-Подільський, 1995. С. 22–23.
11. Нариси історії Поділля. На допомогу вчителю / Авт. Л. Баженов, І. Винокур, О. Завальнюк

та ін. Хмельницький, 1990. С.64. 12. Назаренко Є. Свідчення про міста і села Городоччини в XVI ст. // Городоччина: минуле й сучасність у контексті історії Поділля. Науковий збірник. Городок, 1994. С. 52–53. 13. Компан О. Міста України в другій половині XVI ст. К., 1963. С.132. 14. Гульдман В. Памятники старины в Подолии (Материалы для составления археологической карты Подолии). Каменец-Подольский, 1901. С.114. 15. Владимирский-Буданов М. Ослабления успехов колонизации в первой половине XVI в.; свойства исторических материалов; географический обзор украинских поветов // Архив Юго-Западной Руси. Ч.VII. Т. 2. К., 1890. С.64. 16. Крикун М. Населення Подільського воєводства в першій половині XVII ст. // Український історико-географічний збірник. Вип.1. К., 1971. С. 115, 120. 17. Сас П. Феодальные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI вв. К., 1989. С.27. 18. Петров М. Люстрація 1565 р. – важливе джерело для вивчення соціально-економічного розвитку Кам'янця-Подільського та його округи // Тези доповідей VIII Подільської історико-красназничої конференції. Кам'янець-Подільський, 1990. С.73. 19. Przyboś K. Urzednicy Województwa Podolskiego XV–XVIII wieku (powiaty Czerwonogrodzki, Kamieniecki, Latyczowski). Spisy. Krakow, 1994. S.56–129. 20. Дашкевич Я. Р. Армянская колония в Каменце-Подольском в 50–60-х гг. XVI в. // Памятники письменности Востока. М., 1967. С.77. 21. Дороневич М. Армяне в Подолии и первая церковь их в городе, ныне градская церковь православная во имя святителя Николая // Труды Комитета для историко-статистического описания Подольской епархии. Вып. II. Каменец-Подольский, 1878–1879. С.183. 22. Гаркавец О. Вірмено-кипчацькі рукописи в Україні, Вірменії, Росії. Каталог. Вип.26. К., 1993. С.95. 23. Скочиляс І. Маєтковий поділ Тербовельського повіту Галицької землі в другій половині XVI ст. // Україна в минулому. Вип.1. К., 1992. С.19–20. 24. Люстрація Каменецкого староства 1565 г. // Архив Юго-Западной Руси. Ч.VII. Т.2. К., 1890. С.166. 25. Петров М. Б., Карбовський О. В. Люстрація кам'янецького староства 1566 р. – важливе джерело з історії краю // Наукові праці історичного факультету. Т. 1. Кам'янець-Подільський, 1995. С.185–201.

References

1. Vneshnjaja istoricheskaja sud'ba naselenija Juzhnoj Rusi 1471–1569 g. [Vneshnyaya ystorycheskaya fate of the population of South Rus 1471–1569 years] // AJuZR. Ch.VII. T.2. K., 1890. S.19. 2. Petrov M. Gorodok: storinky istoriyi kincyа XV–XVII st. [Gorodok: History end of the XV–XVII century] // Gorodochchyna: mynule i suchasnist u konteksti istoriyi Podillyа. Naukovyj zbirnyk. Gorodok, 1994. S.57–58. 3. Stanislavskij V. Mista i mistechka Podillyа yak centry torgivli v XVI–XVII stolittыax [Towns and cities as centers of commerce skirts in XVI–XVII centuries] // Tezy dopovidej VIII Podilskoyi istoriko-krayeznavchoyi konferenciyi. Kam'yanets-Podil'skij, 1990. S.62. 4. Panashenko V. Borotba proty tureczko-tatarskyh napadiv na Podilli (kinets XV–XVI st.) [Fight against the Turkish-Tatar attacks on the tail (end XV–XVI cent.)] // Tezy dopovidej V-oyi Podilskoyi istoriko-krayeznavchoyi konferenciyi. Kam'yanets-Podil'skij, 1980. S.100. 5. Krot V., Rashba N. Borotba naselennya Ukrayiny proty tureczko-krymskyh zavojovnykiv naprykinci XV – v pershij polovyni XVI st. [The fight against the population of Ukraine, Crimean Turkish invaders in the late XV – the first half of the XVI century] // Ukrayinskyj istorychnyj zhurnal. 1983. #5. S.102–103. 6. Bojko I.D. Selyanstvo Ukrayiny v drugij polovyni XVI – pershij polovyni XVII st. [Ukraine peasantry in the second half of XVI – first half XVII century]. K., 1963. S.15. 7. Secinskij E. Gorod Kamenec-Podol'skij. Istoricheskoe opisanie. [City Kamenets-Podolsky. Historical description]. K., 1895. S.24. 8. AJuZR. Ch.VIII. T.1. S.253. 9. Trudy Podol'skogo eparhial'nogo istoriko-statisticheskogo komiteta. [Proceedings Podolsky diocese historical and statistical committee]. Vyp.IX. Kamenec-Podol'skij, 1901. S.319. 10. Rybak I. Zinkiv v istoriyi Podillyа. [Zinkiv in history Podillyа]. Kam'yanec-Podil'skij, 1995. S.22–23. 11. Narysy istoriyi Podillyа. Na dopomogu vchytelyu [Essays on the history Podillyа. To help the teacher] // Avt. L.Bazhenov, I.Vynokur, O.Zavalnyuk ta in. Hmelnytskyj, 1990. S.64. 12. Nazarenko Ye. Svidchennya pro mista i sela Gorodochchyny v XVI st. [Evidence of towns and villages in Horodochchyny XVI century] // Gorodochchyna: mynule j suchasnist u konteksti istoriyi Podillyа. Naukovyj zbirnyk. Gorodok, 1994. S.52-53. 13. Компан О. Міста Украйны v drugij polovyni XVI st. [City of Ukraine in the second half of the XVI century]. K., 1963. S.132. 14. Gul'dman V. Pamjatniki stariny v Podolii (Materialy dlja sostavlenija arheologicheskoy karty Podolii) [Monuments antiquity in Podolyy (Materials for Drawing archaeological cards Podillyа)]. Kamenets-Podol'skij, 1901. S.114. 15. Vladimirskej-Budanov M. Oslablennija uspehov kolonizacii v pervoj polovine XVI v.; svojstva istoricheskikh materialov; geograficheskij obzor ukrainskikh povetov [Weakening the success of colonization in the first half of the XVI-th century; Properties of historical materials; Geographical overview of Ukrainian roads] // AJuZR. Ch.VII. T.2. K., 1890. S.64. 16. Krykun M. Naselennya Podil'skogo voyevodstva v pershij polovyni XVII st. [Podolsky province in the first half XVII century] // Ukrayinskyj istoryko-geografichnyj zbirnyk. Vyp.1. K., 1971. S.115, 120. 17. Sas P. Feodal'nye goroda Ukrainy v konce XV – 60-h godah XVI vv. [Feudal cities of Ukraine in the late XV – 60- th. of the XVI century] K., 1989. S. 27. 18. Petrov M. Lyustraciya 1565 r. – vazhlyve dzherelo dlya vyvchennya socialno-ekonomichnogo rozvytku Kam'yanetsya-Podil'skogo ta jogo okrugy [Lustration 1565 – an important source for the study of social and economic development Kamenetz-Podolsk and its districts] // Tezy dopovidej VIII Podilskoyi istoriko-krayeznavchoyi konferenciyi. Kam'yanets-Podil'skij, 1990. S.73. 19. Przyboś K. Urzednicy Województwa Podolskiego XV–XVIII wieku (powiaty Czerwonogrodzki, Kamieniecki, Latyczowski). [Officers of Podolski Voivodeship from the XV-th to XVIII-th centuries (Czerwonogrodzki, Kamieniecki, Latyczowski)] Spisy. Krakow, 1994. S.56–129. 20. Dashkevich Ja.R. Armjanskaja kolonija v Kamence-Podol'skom v 50–60-h gg. XVI v. [Armyanskaya Colonia Kamenetz in Podolsk in the 50–60 years. XVI century.] // Pamjatniki pis'mennosti Vostoka. M., 1967. S.77. 21. Doronovich M. Armjane v Podolii i pervaja cerkov' ih v gorode, nyne gradskaja cerkov' pravoslavnaja vo imja svjatitelja Nikolaja [Armenian and

Podolyi s the first church in the city, now the city Orthodox church in the name of St. Nicholas] // Trudy Komiteta dlja istoriko-statisticheskogo opisaniya Podol'skoj eparhii. Vyp. II. Kamenec-Podol'skij, 1878–1879. S.183. 22. Garkavets O. Virmeno-kypchatski rukopysy v Ukrayini, Virmeniyi, Rosiyi. Katalog. [Armenian-Kipchak manuscripts in Ukraine, Armenia and Russia. Catalog]. Vyp.26. K., 1993. S.95. 23. Skochylyas I. Mayetkovyj podil Terebovetskogo povitu Galytskoyi zemli v drugij polovyni XVI st. [Division of estates Terebovlja County Galichinan land in the second half of the XVI century] // Ukrayina v mynulomu. Vyp.1. K., 1992. S.19–20. 24. Ljustracija Kameneckogo starostva 1565 g. [Lustration of the Kamenets village in 1565 year] // AJuZR. Ch.VII. T.2. K., 1890. S.166. 25. Petrov M.B., Karbovskij O.V. Lyustracija kam'yanetskogo starostva 1566 r. – vazhlyve dzherelo z istoriyi krayu [Lustration Kamyanets starostvo 1566 year – an important source of local history] // Naukovi praci istorychnogo fakultetu. T.1. Kam'yanets-Podilskij, 1995. S.185–201.

Едуард Зваричук, Денис Зваричук, Сергей Маланчук

**СОЦИАЛЬНАЯ СТРУКТУРА НАСЕЛЕНИЯ ЗАПАДНОГО ПОДИЛЛЯ
В 30-Е ГГ. XV – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XVII ВВ.**

В статье проанализировано социальную структуру населения Западного Подилля в 30-х гг. в период от перехода подольского края под власть Польши (30-е гг. XV в.) – до начала Украинской национальной революции под предводительством Б. Хмельницкого. Определено то, что 30-е гг. XV – первая половина XVII в. стали периодом усиления процессов урбанизации в подольском крае, ведь указанный период принес ряд изменений в социальной структуре региона и количественном составе населения. Вместе с тем, отмечено что, развитие городов и городков Западного Подилля в XV–XVII вв. в экономическом отношении достиг такого уровня, которому соответствовала определенная социальная структура городского населения. Таким образом, с одной стороны, происходил процесс формирования консолидации сословия патрициев, а с другой – пролетаризации плебейских масс. В этом отношении города Западного Подилля не уступали другим городам Правобережной Украины, а также многим европейским.

Ключевые слова: социальная структура, городок, урбанизация, миграция, население.

Eduard Zvarchuk, Denis Zvarichuk, Sergiy Malanchuk

**THE SOCIAL STRUCTURE OF THE POPULATION OF WESTERN
SKIRTS IN THE 30'S. XV – FIRST HALF XVII CENTURY**

The article analyzes the social structure of the population of Western skirts in the 30's. During the transition from Podolski part under Polish rule (30-s. XV c.) And prior to the Ukrainian national revolution under the leadership of Bogdan Khmelnytsky. Established that certain aspects of the investigated issues reflected in the relevant historiographic and source material. In particular, the source base studies mostly contained in the materials collected in the archives of the South-West of Russia. At the same time, some aspects of the subject have found their coverage works M. Petrov, I. Rubak, O. Compan, E. Sytsinsky, W. Huldman, M. Krikun, which unfortunately does not reflect the complexity of the social structure modifications in Podolsk region in the period under study. At the same time, determined that the 30-ies. XV – first half XVII. were a period of strengthening of urbanization in Podolsk region, since this period has brought a number of changes in the social structure of the region and quantitative composition of the population. In this article the statistical data which clearly demonstrates the social changes in the middle Podolski cities and towns, as well as shows the growing number of settlements in their dynamics. However, sources outlined by which intensified its population of Ukraine and skirts in this period. At the same time, emphasized as the development of cities and towns in Western skirts XV–XVII century. economically reached a level which corresponded to a certain social structure of the urban population.

Key words: social structure, town, urbanization, migration, population.